

Stanisław Hoc

Uniwersytet Opolski
e-mail: shoc@op.pl

ORCID: 0000-0003-4248-3664

DOI: 10.15290/mhi.2021.20.01.17

Recenzja: J. Widacki, A. Szuba-Boroń, *Sprawy o szpiegostwo przed sądami wileńskimi w okresie II RP. Przyczynek do historii zmagañ polskiego wywiadu i kontrwywiadu z wywiadem sowieckim i litewskim*, Kraków 2020, 208 s.

ABSTRAKT

Problematyka badawcza, którą podjęli J. Widacki i A. Szuba-Boroń nie była dotąd przedmiotem zainteresowań naukowych. Jan Widacki podczas sprawowania misji dyplomatycznej w Wilnie kontynuował swoje zainteresowania naukowe, docierając do akt spraw o szpiegostwo z okresu międzywojennego. Natomiast Anna Szuba-Boroń badając m.in. akta spraw o szpiegostwo zajęła się prozą Sergiusza Piaseckiego, pisarza i byłego szpiega. Obraz pogranicza, a w nim walka wywiadów sowieckiego, litewskiego oraz polskiego kontrwywiadu to niewątpliwie interesujące tło do badań. Autorzy zdają sobie sprawę z ograniczeń badawczych, nie dotarli bowiem do spraw sądzonych w innych sądach okręgowych znajdujących się na terenie ówczesnej Rzeczypospolitej. Realnie oceniają, że wyszukanie, a także przebadanie wszystkich spraw karnych o szpiegostwo toczonych przed sądami II Rzeczypospolitej nie wydaje się dziś możliwe. Podjęty trud badawczy zasługuje na podkreślenie.

ABSTRACT

Review: J. Widacki, A. Szuba-Boroń, *Sprawy o szpiegostwo przed sądami wileńskimi w okresie II RP. Przyczynek do historii zmagañ polskiego wywiadu i kontrwywiadu z wywiadem sowieckim i litewskim*, Kraków 2020 [Espionage Cases Before the Vilnius Courts During the Second Polish Republic. A Contribution to the History of the Struggle of Polish Intelligence and Counterintelligence with Soviet and Lithuanian Intelligence, Kraków 2020]

As so far, the research issues that J. Widacki and A. Szuba-Boroń became interested in have not been the subject of scientific interests. During the diplomatic mission in Vilnius, J. Widacki continued his scientific interests, reaching the files of espionage

cases dated from the interwar period. On the other hand, A. Szuba-Boroń examined, *inter alia*, the files of espionage cases, dealing with the prose of Sergiusz Piasecki, the writer and former spy. The picture of a border, and in it the struggle of Soviet, Lithuanian and Polish intelligence services is undoubtedly an interesting background for research. The authors are aware of the research limitations, as they did not reach the cases tried in other Regional Courts, located in the territory of the then – Republic of Poland. They realistically estimate that finding and examining all of the criminal espionage cases pending before the courts of the Second Polish Republic seem to be impossible today. The undertaken research efforts are worth to be emphasized.

Słowa kluczowe: szpiegostwo w prawie karnym II RP, szpiegostwo litewskie, wywiad sowiecki, wywiad litewski, wywiad KOP (Korpusu Ochrony Pogranicza)

Key words: espionage in criminal law Second Polish Republic, Lithuanian espionage, Soviet intelligence, Lithuanian intelligence, intelligence KOP (Border Protection Corps)

Autorzy we wstępie stwierdzają, że aktywność wywiadu sowieckiego w Polsce międzywojennej i wzajemne działania polskiego wywiadu, przeciw ZSRR pozostawały tematem tabu do 1989 r. Po upadku PRL wątek ten stał się przedmiotem zainteresowań doktryny, ukazało się wiele prac monograficznych, artykułów i innych. Słabo natomiast jest opracowany temat zmagania naszego wywiadu i kontrwywiadu z wywiadem litewskim (J. Widacki, H. Ćwięk, T. Gajownik). Autorzy trafnie zauważają, iż brak jest wciąż opracowań opartych na badaniach akt sądowych i dotyczących spraw o szpiegostwo przeciwko Polsce. Ten pogląd należy podzielić. Cenne jest więc działanie podjęte przez J. Widackiego w okresie jego ambasadorowania na Litwie w latach 1992–1996, polegające na dotarciu do zbiorów Centralnego Archiwum MSW i Centralnego Archiwum Wojskowego, w tym akt spraw o szpiegostwo z okresu międzywojennego rozpoznanych przez Sąd Okręgowy w Wilnie. Materiały te autor z różnych powodów nie zdążył wcześniej naukowo wykorzystać. Natomiast A. Szuba-Boroń jest autorką rozprawy doktorskiej pt. „Obraz przestępcy w prozie Sergiusza Piaseckiego na tle poglądów kryminologicznych epoki”, której promotorem był J. Widacki (03.10.2018, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego w Krakowie – planowane jest jej wydanie). Opracowanie autorów nie jest kompleksowe, gdyż odnosi się tylko do jednego sądu okręgowego, a rozpatrywane były także sprawy w innych sądach okręgowych apelacji wileńskiej, lubelskiej i lwowskiej. Dlatego też wyszukanie i zbadanie wszystkich spraw karnych o szpiegostwo toczonych przed sądami II RP jest dziś niemożliwe (s. 10) – ten pogląd należy podzielić. Dla potrzeb pracy zostały przebadane sprawy, których

akta (też nie zawsze kompletne) znalazły się w Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym w Wilnie, były to akta 54 spraw dotyczących szpiegów sowieckich i 2 spraw o szpiegostwo litewskie. Sprawy o szpiegostwo sowieckie opracowane zostały przede wszystkim metodą ilościową, o szpiegostwo litewskie – metodą jakościową, kazuistyczną.

W rozdziale I autorzy zajmują się granicami wschodnimi II Rzeczypospolitej (s. 13-18). Rozważania wprowadzają w problematykę graniczną związaną z aktywnością służb sowieckich i litewskich. Warunki naturalne, sytuacja gospodarcza, zapóźnienie cywilizacyjne i stosunki narodowościowe, sprzyjały i ułatwiały nielegalne kontakty transgraniczne, przede wszystkim przemyt, a także przekraczanie granicy. Przemyt przez granicę polsko-sowiecką i polsko-litewską odbywał się na dużą skalę (s. 18).

W rozdziale II autorzy zwięźle przedstawiają organizację służb ochrony granicy z Litwą i ZSRR (s. 19-36). Wychodzą z założenia, że początkowo brak było w Polsce koncepcji ochrony granic, szczególnie wschodniej i brak wyspecjalizowanych do tego służb (s. 19). Szerzej opisują więc genezę utworzenia Korpusu Ochrony Pogranicza w 1924 r. Korpus rozpoczął obsadzanie granicy z Łotwą, Litwą i ZSRR, ogólna długość tej granicy wynosiła 2.028 km, a jej obsadzanie trwało blisko 3 lata. Organizacja Korpusu była wojskowa, a w 1925 r. rozpoczęto organizację służby wywiadowczej i kontrwywiadowczej, w 1933 r. zorganizowano Wywiad KOP, pod którego nazwą kryła się służba wywiadowcza (płytki wywiad), jak i służba kontrwywiadowcza. Autorzy wnikliwie analizują formy i metody pracy tej formacji. KOP dysponował bardzo szerokimi kompetencjami – administracyjno-policyjnymi, kontrwywiadowczymi i wywiadowczymi, działał natomiast bez podstawy ustawowej, jedynie uprawnienia do użycia broni palnej miały wyraźną podstawę prawną (s. 33). Uprawnienia KOP traktowane były jako działania w ramach szeroko pojmowanego kontratyapu szczególnych uprawnień organów państwowych na podstawie art. 2 Rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. o niektórych przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu Państwa (s. 34). Autorzy zauważają, że te uprawnienia były wykorzystywane bardzo szeroko, co dziś byłoby trudne do zaakceptowania (s. 36).

W rozdziale II autorzy analizują specyfikę działania wywiadów sowieckiego i litewskiego na odcinku polskim (s. 37-54). Wywody zasługują na uwagę, świadczą o bardzo dobrej znajomości problematyki, zostały oparte na raportach kontrwywiadowczych KOP i literaturze przedmiotu. Zwracają oni uwagę na współpracę wywiadu litewskiego z wywiadem sowieckim i niemieckim w zakresie dotyczącym Polski (s. 49).

Zdaniem autorów proste metody stosowane masowo przez wywiady sowiecki i litewski przy zbieraniu informacji i przekazywaniu ich za granicę utrudniały nie tylko działania kontrwywiadowcze, ale i udowodnienie winy przed sądem w razie zatrzymania osoby wykonującej takie zadanie (s. 54). Wyjaśnić należy,

że proste metody to: obserwacja interesujących obiektów, głównie wojskowych, wypytywanie osób mających kontakt z wojskiem itp.

Przekraczanie granicy sowiecko-polskiej i litewsko-polskiej w celach szpiegowskich podobnie jak przemytniczych było zjawiskiem masowym, a w latach 30. rocznie realizowano średnio 100 spraw oraz zatrzymywano ok. 200 osób pracujących dla wywiadu sowieckiego lub litewskiego, przy istnieniu oczywiście zjawiska ciemnej liczby szpiegów (s. 54).

W rozdziale IV autorzy analizują przestępstwo szpiegostwa w prawie karnym II RP (s. 55-76) rozpoczynając od omówienia przepisów prawa karnego obowiązujących na terenach byłych zaborów: austriacka ustawa karna o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 27 maja 1852 r. kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r., rosyjski kodeks karny z 1903 r. Następnie omawiają szczegółowo przepisy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o karach za szpiegostwo i niektóre inne przestępstwa przeciw Państwu (s. 57 i n.). Pominęli jednak mój artykuł, co oczywiście nie jest zarzutem, pt. *O szpiegostwie w ustawodawstwie karnym II Rzeczypospolitej* „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2012 X/1. Odnoszą się także do orzecznictwa SN, które analizują, następnie stwierdzają, iż k.k. z 1932 r. nie odnosił się wprost do przestępstwa szpiegostwa, ale zawierał art. 99, który penalizował nieujawnianie lub komunikowanie wiadomości, dokumentów czy innych przedmiotów, o których mowa w Rozporządzeniu z 1928 r., a już samo „wejście w porozumienie z osobą działającą w interesie obcego państwa lub organizacji międzynarodowej w celu wywołania wojennych lub innych wrogich działań przeciw Państwu Polskiemu”. Omawiają także przepisy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o niektórych przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu Państwa (s. 63 in.).

Ostatnim międzywojennym aktem prawnym odnoszącym się do szpiegostwa był dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 listopada 1938 r. o ochronie niektórych interesów Państwa, który zaostrzał sankcję karną za szpiegostwo. Autorzy wyrażają wątpliwości, czy przyjęta w Rozporządzeniach Prezydenta Rzeczypospolitej definicja szpiegostwa nie narusza zasady *nullum crimen sine lege*. Takie unormowanie powodowało – jak zauważają – że w procesach o szpiegostwo istotna rola przypadała biegłym oficerom Oddziału II Sztabu Głównego, który *ex post* oceniali, czy „informacje przekazane rządowi obcego państwa, które z powodu ich treści lub jakości należało ze względu na dobro Państwa Polskiego zachować w tajemnicy przed rządem państwa obcego”, a zatem przesądzali, czy zachowanie podsądnego było szpiegostwem (s. 66).

W rozdziale V autorzy opisują Sąd Okręgowy w Wilnie – jego obszar właściwości miejscowej (s. 67-76). W pierwszej kolejności omawiają sądownictwo powszechne i wojskowe na Wileńszczyźnie (s. 67 in.). Sąd Okręgowy w Wilnie był jednym z 45 Sądów Okręgowych Rzeczypospolitej i jednym z 4 Sądów Okręgowych Apelacji Wileńskiej. Sądowi apelacyjnemu w Wilnie podlegały

oprócz sądu wileńskiego, Sąd Okręgowy w Grodnie, Sąd Okręgowy w Nowogródku, Sąd Okręgowy w Pińsku. Sprawy o szpiegostwo w stosunku do osób cywilnych rozpoznawały w I instancji Sądy okręgowe (w trybie zwykłym lub doraźnym). O wyborze trybu decydował sąd. Natomiast wojskowi, tak zawodowi, jak i odbywający zasadniczą lub nadterminową służbę wojskowa, podlegali sądownictwu wojskowemu. Sprawy osób oskarżonych o szpiegostwo, ujętych na obszarze właściwości miejscowej Sądu Okręgowego w Wilnie i Wojskowego Sądu Okręgowego w Wilnie, sądzone były przez te sądy (s. 70). Następnie autorzy zwięźle omawiają instytucje wojskowe na terenie właściwości miejscowej Sądu Okręgowego w Wilnie i Wojskowego Sądu Okręgowego nr III w Wilnie (s. 71 i n.). Zwracają przy tym uwagę na sądownictwo doraźne na Kresach Wschodnich (s. 72 i n.), które było szczególnym i uproszczonym trybem stosowanym w sprawach o ciężkie przestępstwa przez cały okres II RP. W 1934 r. sądownictwo doraźne uległo likwidacji.

W rozdziale VI autorzy przedstawiają postępowanie karne w sprawach o szpiegostwo przed sądami wileńskimi (s. 77-129). Jest to szczególnie interesująca część pracy odnosząca się do badania akt sądowych.

Zespół akt, do których dotarł J. Widacki zawiera (niekompletne) akta 56 spraw z lat 1926–1938, w których osądzono łącznie 106 osób, z tego 4 skazano na karę śmierci (wyroki zapadły w trybie doraźnym), uniewinniono, z braku dostatecznych dowodów 9 osób, brak danych dotyczących 19 osób. Zdaniem autorów, materiał aktowy dostarcza wiele informacji zarówno o polskim wymiarze sprawiedliwości w sprawach o szpiegostwo, jak i ukazuje metody działania i zainteresowania wywiadów obcych oraz działania naszych służb kontrwywiadowczych (s. 79). Interesująco przedstawia się sposób i okoliczności zatrzymania osób sądzonych za szpiegostwo na rzecz ZSRR. Wśród 108 osób większość stanowili ludzie młodzi, w większości obywatele polscy narodowości białoruskiej, na ogół słabo wykształceni (s. 79). Dane z akt sądowych zostały ujęte w czytelnych tabelach, co należy podkreślić. Postępowania dowodowe opierały się głównie na wyjaśnieniach podejrzanych, a także wyjaśnieniach współpodejrzanych, zeznaniach świadków i opiniach biegłych. Świadcami byli z reguły oficerowie, rzadziej podoficerowie KOP i funkcjonariusze Policji Państwowej. Oficerowie (podoficerowie) KOP byli świadkami we wszystkich 56 sprawach, policjanci jako świadkowie zeznawali w 31 sprawach, w 4 sprawach jako świadkowie zeznawali też oficerowie Oddziału II Sztabu Głównego, a w 3 – oficerowie Samodzielnego Referatu Informacyjnego Dowództwa Okręgu Korpusu nr 3 w Grodnie (s. 83). Świadcami inni niż oficerowie (podoficerowie) KOP i policjanci wykorzystywani byli w 10 przypadkach. W każdej sprawie występował biegły oficer wywiadu, zadaniem biegłego zgodnie z konstrukcją przestępstwa szpiegostwa była ocena, czy działaniem podejrzanego (oskarżonego) zrealizowane zostały znamiona tego przestępstwa. Biegły oceniał również, czy wersja podana przez podejrzanego

(oskarżonego) jest zgodna z tym, co polski wywiad wiedział o procedurach wywiadu sowieckiego i litewskiego (s. 84). Biegli oceniali także wagę zleczanych szpiegom zadań. Autorzy trafnie przyjmują, że waga opinii biegłego była w procesach o szpiegostwo zasadnicza, biegli więc decydowali o kwalifikacji prawnej czynu, nie było przypadku, by sąd nie zgodził się z opinią biegłego. Szczególne znaczenie wśród dowodów winy miały dowody rzeczowe w postaci zabezpieczonych u podejrzanych materiałów szpiegowskich (s. 85).

W większości badanych spraw prowadzone były czynności operacyjno-rozpoznawcze (pomoc konfidentów, obserwacja nazywana inwigilacją, tajna kontrola korespondencji, prowokacja, gra operacyjna). Niekiedy szpiegowie pracowali równocześnie dla obydwu wywiadów (szpiegowie „podwójni”), zwykle za wiedzą tylko jednego z nich (s. 87). Zdaniem autorów, rola organów kontrwywiadowczych i ich postawa były decydujące dla losów sprawy (s. 89). Spośród 56 spraw 54 dotyczyły szpiegów sowieckich (w liczbie 102 osób sądzonych za szpiegostwo), a tylko 2 sprawy szpiegów litewskich (6 osób sądzonych za szpiegostwo). Autorzy zauważają, że działania wywiadu litewskiego prowadzone były nie tylko na obszarze właściwości miejscowej Sądu Okręgowego w Wilnie, ale także Sądu Okręgowego w Suwałkach, Sądu Okręgowego w Grodnie, a sporadycznie na innych jeszcze obszarach należących do właściwości miejscowej innych Sądów Okręgowych (s. 91). Dla tej tezy autorzy posługują się także raportami kontrwywiadowczymi KOP. Szczegółowo analizują i opisują 4 przypadki, w których wymierzono karę śmierci (s. 92 in.). Wszystkie sprawy, w których zapadły wyroki śmierci, sądzone były w trybie doraźnym, dwóch skazanych było narodowości białoruskiej (obywatelstwa polskiego), dwóch narodowości polskiej, wszyscy byli mieszkańcami pogranicza, dwóch było szpiegami podwójnymi, polsko-sowieckimi, jeden z nich był żołnierzem odbywającym służbę wojskową w Wojsku Polskim (s. 110). Postępowania dowodowe były uproszczone, trwały bardzo krótko, od zatrzymania, do wykonania wyroku wystarczył miesiąc (s. 111). Wszystkie sprawy rozpoznane zostały na jednej rozprawie. Następnie autorzy opisują wybrane przypadki osób osądzonych za szpiegostwo (s. 112 i n.), 8 takich spraw opisano w sposób rzeczowy.

W rozdziale VII autorzy prezentują ujawnione w toku spraw zainteresowania wywiadów sowieckiego i litewskiego, ich sposoby werbunku i kontakty szpiegów z centralą (s. 131-155). Zainteresowania wywiadu sowieckiego sprowadzały się przede wszystkim do tematyki wojskowej, ale były także inne jak: KOP, Policja Państwowa, organizacje paramilitarne, linie kolejowe, werbunek lub usługi kurierskie. Wywiad litewski zbierał przede wszystkim informacje o jednostkach Wojska Polskiego stacjonujących w Wilnie i na Wileńszczyźnie (s. 135).

Analizując werbunek do wywiadu sowieckiego autorzy stwierdzają, że werbunek zawsze był finalizowany na terenie ZSRR, większość zwerbowanych

podejmowała współpracę z wywiadem sowieckim z pobudek ideowych, szpiegdy byli jednak wynagradzani. Odnośnie do wywiadu litewskiego, werbunek dokonywany był na terytorium polskim, werbujący jak i werbowani byli najczęściej obywatelami polskimi narodowości litewskiej, zamieszkującymi Wileńszczyznę (s. 138). Opisując sposoby kontaktowania się szpiegów z centralą autorzy podkreślają, że agenci przekazywali wywiadowi sowieckiemu informacje najczęściej osobiście, po nielegalnym przekroczeniu granicy i zameldowaniu się w umówionej strażnicy sowieckich wojsk pogranicznych (s. 141). Niekiedy informacje do centrali były przekazywane za pośrednictwem rezydentów lub kurierów, a także gołębi pocztowych i radiostacji. Natomiast przekazywanie informacji wywiadowi litewskiemu odbywało się ustnie lub na piśmie po przekroczeniu nielegalnie granicy (s. 143). Niektóre przykłady spraw zostały szczegółowo omówione przez autorów.

Rozdział VIII dotyczy obrazu pogranicza i pracy agenta wywiadu w prozie Sergiusza Piaseckiego na tle obrazu z akt sądowych (s. 157-177). To niezwykle interesująca część monografii, dotychczas takie rozważania nie występowały w doktrynie, co niezwykle wysoko świadczy o połączeniu umiejętności i wiedzy J. Widackiego z wynikami badań A. Szuby-Boroń, jego doktorantki.

Proza Sergiusza Piaseckiego uzupełnia to, czego nie dowiemy się z akt sądowych ani z raportów wywiadowczych, realia pracy szpiega na granicy polsko-sowieckiej, rozpoznane z akt sądowych, pokrywają się z literackim opisem Piaseckiego (s. 158). Warto zauważyć, iż Sergiusz Piasecki (1901–1964) to partyzant, żołnierz-oficer, wywiadowca wojskowy II Oddziału, przemytnik, więzień, członek kilku konspiracji w okresie 1939–1946, powieściopisarz od 1937 (s. 159). Sergiusz Piasecki pracował jako agent wywiadu (wywiadowca zakordonowy) od sierpnia 1922 do stycznia 1926 r. Życie pogranicza i codzienną rzeczywistość agentów wywiadu S. Piasecki opisał w dylogii szpiegowskiej, na którą składają się dwie powieści: *Piąty etap* i *Bogom nocy równi*. Działalność S. Piaseckiego jako agenta została w sposób interesujący przedstawiona, z wykorzystaniem materiałów źródłowych, w tym opracowania S. Mayera b. szefa ekspozytury nr VI.

Autorzy konstatują, że dzięki spisanyom wspomnieniom i refleksjom S. Piaseckiego akta szpiegów sądzonych przez Wileński Sąd Okręgowy nabierają głębszego wymiaru, możemy próbować odtworzyć realia ich wywiadowczej aktywności. Proza Piaseckiego jest swoistym nośnikiem wiedzy o pograniczu polsko-sowieckim z okresu międzywojennego i funkcjonujących tam wówczas, w różnych rolach, ludziach (s. 177).

Pracę zamyka próba podsumowania (s. 179-182). Refleksje i wnioski sformułowane przez autorów zasługują na uwagę, a informacje zawarte w badanych aktach uzupełniają wiedzę z opracowań polskich służb kontrwywiadowczych (KOP). Oczywiście to już aktualnie przede wszystkim wiedza historyczna,

istota działań kontrwywiadowczych nie ulega jednak zmianie, zmieniają się tylko możliwości i środki uzyskiwania informacji (s. 179). Zgodzić się należy z uwagą autorów, że o sukcesie służb kontrwywiadowczych dziś decydują przede wszystkim możliwości techniczne, ale konieczna jest także inteligencja, umiejętność analizy zebranych danych, zdolność do wyprowadzania wniosków oraz zdolność do podejmowania decyzji, także ryzykownych. Natomiast – jak podkreślają – żadna technika nie zastąpi inteligencji i charakteru oficera wywiadu czy kontrwywiadu, uwagi te zachowują aktualność obecnie (s. 180). Powstaje tylko pytanie czy są to prawdy oczywiste w dzisiejszych służbach specjalnych w Polsce? Mam pewne wątpliwości.

Podsumowanie zostało ujęte także w języku angielskim i rosyjskim. Bibliografia zawiera źródła archiwalne i piśmiennictwo, które jest obfite. W pracy wykorzystano ilustracje (21) i tabele.

Ocena monografii może być tylko wysoka, otrzymaliśmy wartościową pracę opartą na wynikach badań akt sądowych, niepodjęmowanych przez innych autorów, a J. Widacki doskonale połączył warsztat uczonego z dyplomatycznym oraz wiedzę A. Szuby-Boroń z prozą S. Piaseckiego. Wywód prowadzony jest logicznie, wciągające są przykłady, dobrze dobrane i ujęte, odzwierciedlające tezy pracy. To praca godna najwyższego uznania, a przy tym pierwsza w naszej literaturze.

Bibliografia

- Ćwięk H., *Zarys działalności wywiadu litewskiego na polskim pograniczu w latach trzydziestych*, Warszawa 1994.
- Gajownik T., *Ekspozytura Oddziału II Sztabu Generalnego Nr 1 w Wilnie w latach 1921–1926. Organizacja i działalność na kierunku litewskim*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Studia i materiały z działalności Oddziału II SG WP*, t. 1, red. T. Dubicki, Łomianki 2010.
- Hoc S., *Zbrodnie stanu w kodeksie karnym z 1932 r. (art. 93-98)*, [w:] *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Włodzimierzowi Kaczorowskiemu*, red. E. Kozerska, M. Maciejewski, P. Stec, Opole 2015.
- Szuba-Boroń A., „Obraz przestępcy w prozie Sergiusza Piaseckiego na tle poglądów kryminologicznych epoki”, Kraków 2018 (Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, niepublikowana rozprawa doktorska, promotor: prof. dr hab. J. Widacki).
- Widacki J., *Wywiad litewski w latach trzydziestych XX wieku jako przeciwnik Wywiadu Korpusu Ochrony Pogranicza*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1995, R. XL, nr 304.

STRESZCZENIE

Podjęta problematyka w recenzowanej monografii zasługuje na uwagę, Autorzy przedstawili zmagania polskiego wywiadu i kontrwywiadu z wywiadem sowieckim i litewskim na podstawie spraw o szpiegostwo przed sądami wileńskimi w okresie II RP. Wstęp wprowadza w problematykę monografii, przedstawia założenia badawcze i metodologię. Rozdział I opisuje granice wschodnie II Rzeczypospolitej, a rozdział II organizację służb ochrony granicy z Litwą i ZSRR. W rozdziale III autorzy prezentują specyfikę działania wywiadów sowieckiego i litewskiego na odcinku polskim. W rozdziale IV analizują przestępstwo szpiegostwa w prawie karnym II RP. W rozdziale V scharakteryzowano Sąd Okręgowy w Wilnie i obszar jego właściwości miejscowej. W rozdziale VI przedstawiono postępowania karne w sprawach o szpiegostwo przed sądami wileńskimi. W następnym rozdziale autorzy omówili ujawnione w toku spraw zainteresowania wywiadów sowieckiego i litewskiego, ich sposoby werbunku i kontakty szpiegów z centralą. W rozdziale VIII przedstawiono obraz pogranicza i pracy agenta w prozie Sergiusza Piaseckiego na tle obrazu z akt sądowych. Pracę zamyka próba podsumowania. Na uwagę zasługuje bibliografia oraz przebadane źródła archiwalne, w sposób pionierski.

SUMMARY

Review: J. Widacki, A. Szuba-Boroń, *Sprawy o szpiegostwo przed sądami wileńskimi w okresie II RP. Przyczynek do historii zmagañ polskiego wywiadu i kontrwywiadu z wywiadem sowieckim i litewskim*, Kraków 2020

[*Espionage Cases Before the Vilnius Courts During the Second Polish Republic. A Contribution to the History of the Struggle of Polish Intelligence and Counterintelligence with Soviet and Lithuanian Intelligence*, Kraków 2020]

The subject-matter of the reviewed monograph deserves attention, the authors presented the struggles of Polish intelligence and counterintelligence services with Soviet and Lithuanian intelligence on the basis of espionage cases which were brought before Vilnius courts in the period of the Second Polish Republic. The introduction gives some insight into the subject of the monograph, it presents research assumptions and methodology. Chapter I describes the eastern borders of the Second Polish Republic, and Chapter II describes the framework of border protection services on the line with Lithuania and the USSR. In Chapter III, the authors present the specifics of the operation of Soviet and Lithuanian intelligence in the Polish section. In Chapter IV, they are analyzing the crime of espionage in the criminal law of the Second Polish Republic. Further, Chapter V describes the Vilnius Regional Court and the area of its local jurisdiction. Chapter VI presents criminal proceedings in espionage cases conducted before the Vilnius courts. In the next Chapter, the authors

discussed the interests of Soviet and Lithuanian intelligence which were revealed in the course of the cases, the methods of recruiting and the spies' contacts with the headquarters. Chapter VIII illustrates the question of the borderland and the work of an agent in the prose of Sergiusz Piasecki in the light of the court files. The work is finalized by the attempt of its summarizing. Worth noticing are also the bibliography and the archival resources examined in a pioneering way.